

J. Garavel: LES PAYSANS DE MORETTE. Un siècle de vie rurale dans une commune du Dauphiné. Cahiers de la fondation nationale des sciences politiques, 2, Paris, A. Colin. 1948, p. 122.

Писац ове књиге проучавао је друштвене и привредне појаве за последњих сто година у селу Морет које се налази у југо-источној Француској у Дофинским Алпима. При својим истраживањима он се нарочито служио статистичким методом. У предговору књиге који је написао Жан-Марсел Жанене, декан Правног факултета у Греноблу, истакнут је значај примене статистичког метода у испитивању друштвених појава, пошто омогућава доношење прецизних закључака. Али ова књига није за нас од интереса само по томе што је у њој успешно примењен статистички метод за изучавања друштвених и економских појава, него нарочито по томе што она претставља резултат директних пишчевих запажања. Школован правник који, и сам пореклом из овог села, живи у селу и бави се пољопривредом, он се појављује у извесној мери као сведок de visu промена кроз које је његово село прошло.

Морет је алписко село, удаљено од центара и које је дуго било прилично изоловано. Оно је живело у тој изолованости све до друге половине XIX века, када су га захватиле дубоке промене у друштву изазване техничким развитком. Али, услед специфичних околности те промене нису биле толико дубоке како се могло очекивати. Сељаци села Морет одупрли су се у извесној мери модерној цивилизацији и покушали да у што већој мери остану верни својим схватањима и навикама. Пошто нису могли да се потпуно прилагоде новој цивилизацији запали су у кризу коју писац испитује.

Као почетак кризе писац узима време шездесетих година прошлог века, када је захваљујући новосаграђеној прузи Гренобл-Баланс село отворено спољашним утицајима. Према статистичким подацима, 1862 године село је имало око 500 становника који су живели на више од 100 газдинстава. Већину становника сачињавали су сељаци сопственици који сами обрађују своју земљу. Закупаца и наполичара било је неколико, док су слуге и надничари били заступљени у нешто већем броју. Преовлађивало је газдинство до 10 хектара. Главно занимање становништва било је виноградарство, али не и искључиво. Поред винове лозе као главне културе, гајили су жито и воће по систему међукултуре. Захваљујући повољним природним условима који су им омогућавали да „гаје по мало од свега“, сељаци су били прилично независни. Производили су првенствено за своје потребе а вишак производа био је намењен тржишту. Мало су продавали, куповали су такође мало, јер нису имали довољно новца. Новчани промет није био развијен и њихова привреда била је више натуралног карактера.

У селу је било неколико трговаца и занатлија. Трговином су се бавили земљорадници, а занатлије су уз своје радионице држале и нешто земље на којој су производили „по мало од свега“ за личне потребе.

Изолованост села није била само економска већ и друштвена политичка, морална и интелектуална. Ван додира са спољним светом, сељаци су се интересовали једино за проблеме свога села и њихов начин живота остао је исти као што је то био у старим временима.

Пруга Гренобл-Валанс, саграђена 1864, омогућила је довоз вина са југа француске и из Алжира, услед чега је на тржишту пала цена вину. Овај пад цена домаћег вина, које је било слабијег квалитета, имало је за последицу све веће напуштање гајења винове лозе, које је дотада било главно занимање становништва. Истовремено је благодарећи железничкој прузи скочила цена орасима. Дотле су сељаци прилично гајили орахе, али су од њих правили уље за задовољење својих потреба. Велика тражња домаћих ораха и скок цена преоријентисали су сељаке на гајење ораха за извоз. Површине под виноградима се смањују, а орашја се шире. Она замењују винограде и продиру у њиве. Површине под ливадама се повећавају, пошто ливаде заузимају место винограда који нестају. Виноград је тешко радити, он везује многу радну снагу и у новим условима није рентабилан. Култура ораха, међутим, захтева мање времена и мање радника а даје веће приходе. Ипак, сељаци не напуштају сасвим гајење винове лозе и не посвећују се искључиво производњи ораха. Напротив, за последњих десет година примећује се чак извесна тенденција ка порасту површина под виноградом и ораница, док су нова сађења ораха ретка и ливаде су у опадању. Сељаци се нису потпуно преоријентисали на нову културу. Одлика њихове пољопривреде остала је и даље поликултура и они су продужили да производе „по мало од свега“ иако је то у новим околностима напорније и даје мање прихода. Такав начин производње одговара њиховим прастарим схватањима и навикама којима они покушавају да остану верни. Али они се нису двоумили пред прихватањем тековина новог времена кад год им је то било могуће. Међутим, нова оруђа и нови начини произвођења повећали су трошкове производње. Електрични мотор, машине, вештачко ђубриво, ветеринар, олакшали су рад, али су га и поскупили. Примена нових техничких мера у производњи захтева више новчаних средстава, а то је оно што сељаковој привреди недостаје, докле год производи „по мало од свега“. Због тога се они старају да троше новац што мање. Нико од њих не купује хлеб, већ сви „праве свој хлеб“. Домаћи хлеб захтева више времена и рада, али претставља један новчани издатак мање. А на то се мора мислити, јер кад се плате рачуни за електричну струју и подмире други трошкови изазвани применом нових агротехничких мера, остаје мало новца за друге нужније потребе. Нов начин производње који базира на примењеној науци, у условима поликултуре је скуп, те је могућ само ако се изврши специјализација у једној грани пољопривреде. А сељаци села Морет нису хтели да се специјализују и да производе искључиво за тржиште.

Ове промене на тржишту имале су даље реперкусије у привреди села Морет. Услед пада цена пољопривредних производа, вредност земље пала је за 50%. Закупнине су мање такође, што се може објаснити недостатком новца. Типично газдинство није више газдинство до 10 хектара већ средње газдинство од 10 до 20 хектара. Иако су се њихова имања увећала, сељаци се жале на тескобу. Орашје заузима веће површине него остале културе, те остаје мање места за жито и кромпир. Пошто гајење ораха тражи мање рада, домаћа радна снага је медовољно уполсена.

Упоредо с променама у пољопривреди, догодиле су се промене у занатској и трговинској делатности. Услед конкуренције машина и опадања пољопривреде, занатство је у опадању такође. Трговина је једино у полету захваљујући железници и путевима.

Нарочито се истиче да се занатлије и трговци још увек баве пољопривредом и да настоје да остану и даље земљорадници.

У области друштвеног, политичког и интелектуалног живота, изолованост се све више смањује. Сељаци села Морет читају новине, слушају радио, интересују се за проблеме опште, а не само свога села. Мање се интересују за цркву, више за политику.

Облици заједничког рада остали су скоро исти. Косе у групама, код суседа и пријатеља, нешто слично нашој моби и зареду. Састају се да уз песму и причу очисте орахе, као што то чине наши сељаци за комишање кукуруза.

Као што се из свега овога види, од почетка кризе у коју су запали сељаци села Морет нашли су се између две супротне тежње. Растрзани између нове цивилизације, материјално јаче од њихове и коју нису успели да апсорбују, и привржености старим навикама, они покушавају да се одрже у тим сложеним приликама.

Али, у томе нису сви успели. Они којима њихове земље не дају довољно ни за најскромнији живот приморани су да се исељавају. Према подацима пописа 1846 године било је 527 становника, а сто година доцније, 1946 њихов број је спао на 204. Смањивањем броја становника на мање од половине у току једног века, највиднија је манифестација кризе коју село Морет сада преживљава. Опадање становништва не долази услед ограничавања рађања, како би то могло на први поглед изгледати; њихове породице и даље имају онолико деце колико су и раније имале. Становништво је опало због исељавања. Исељавање је изазвало опадање становништва не само директно, већ и индиректно, пошто су се исељавали млађи, те је у селу број оних који су у годинама да рађају децу опао не само апсолутно, него и релативно.

Иако је исељавање дошло као последица промена у привреди, и оно је са своје стране утицало на те промене. И једна и друга појава имају свој узрок у техничком развоју крајем XIX века, који је изазвао промене у друштвеном животу уопште, па и у друштвеном животу овог алписког села.

Међу онима који су се иселили, мали је број њих отишао у градове. У град су отишли слуге и надничари, који су захваљујући развоју саобраћаја постали свесни свог тешког положаја. Наднице у пољопривреди су мање него у индустрији, и уколико се пољопривредни и индустријски рад могу поредити, пољопривредни рад захтева више времена и напора, док је у индустрији краће радно време боље плаћено. Индустрија, која се нагло развила, тражи нове раднике, и пољопривредни радници су напустили село да би се запослили у фабрикама. Остали исељеници из села већином су се распрострли по околини, остајући земљорадници. Из тога се може извући закључак, да сељаци напуштају село пошто су приморани да га напусте, јер земља не даје довољно, а не зато што их привлаче градови. Они избегавају да напусте село чак и кад земља даје мало, а рад је тежак и скуп. Има чак случајева да синови остану да живе са родитељима и да се не ожене, јер за више породица нема довољно хлеба и рада на подељеном имању. Они остају на земљи докле год је то могуће. За последњих двадесет година исељавање је успорено, и у томе се, као и у инсистирању на поликултури, огледа тежња сељака да остану верни земљи и старом начину живота. Иако су вољни да прихвате технику покушали су да се одупру њеним економско-друштвеним последицама.

Кључ за објашњење свих ових збивања у његовом селу, писац налази у менталитету сељака уопште. Он тврди да сељак није само произвођач пољопривредних добара, да он не живи да заради, већ живи да ради. Сељаку средства за рад нису само средства производње, већ нешто много више. За своје животиње он осећа љубав и поступа са њима као са својим другарима у раду с којима заједнички запиње. Он не сматра да земља припада њему, већ да и он, и сви његови, и све што има, припадају земљи и њој служе. Писац мисли да је живот сељака потпун и да треба да служи за углед и другима. Али, он увиђа да ће се еволуција, започета наглим техничким развојем продужити и да се њено напредовање не може задржати.

Поглавита корист ове књиге нису пишчеви закључци, него његово посматрање, утврђивање и описивање сукоба између менталитета сељака и нових услова друштвеног живота одређених развојем производних снага. Недовољно развијене производне снаге омогућавале су раније сељацима да живе „на ивици друштва“. Та изолованост није више могућа у условима капиталистичке привреде. Развојем индустрије и саобраћаја као и стварање светског тржишта, учинили су сељаке зависним, и укључили их у општи економски и друштвени живот. Али због своје конзервативне природе, сељаци не могу лако да се прилагоде новом начину производње и односима које из њих произилазе, и докле год њихова свест буде заостајала за новонасталим друштвено-економским приликама, проблем прилагођавања сељака новој цивилизацији ће остати отворен.

Пава Константиновић

Mijo Mirković: RAVENSKE POLJOPRIVREDNE RADNE ZADRUGE, POLJOPRIVREDNE RADNE ZADRUGE U EMILIJU. Zagreb, 1952.
(Poseban otisak iz Rada Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, (knj. 286, str. 41—110)

У нашој економској литератури скоро нигде досад није посебно третирано питање стварања извесних колективних пољопривредних газдинстава у оквиру капиталистичког друштвено-економског система. Међутим, сигурно је да би за даљи развој нашег земљорадничког задругарства било корисно ако бисмо видели како и под којим условима су у неким капиталистичким земљама оснивана пољопривредна колективна газдинства, која су унеколико слична нашим сељачким радним задругама (1).

У овом погледу радови проф. Мирковића, које овде приказујемо, претстављају интересантну новину. Као што се види из кратких предговора који иду уз ове радове, проф. Мирковић је у

(1) Излазило би из оквира овога написа ако бисмо желели да прикажемо извесне облике колективних земљорадничких газдинстава и у другим капиталистичким земљама осим у Италији. Могу се само примера ради навести ехидоси задружног типа у Мексику, који су се почели стварати двадесетих година овога века и одржали се све до данас. Постоје поред тога посебне врсте земљорадничких колектива у Израелу, који су се почели јављати од 1910 и који су се не само одржали све до данас, него су се и даље развијали. Могу се споменути и покушаји оснивања задружних радних пољопривредних газдинстава који су у Бугарској чињени већ од 1920, а који су уродили плодом тек 1939, кад је било основано шест таквих газдинстава. До 9 септембра 1944 њихов број се био повећао на 28.